

SHAXSNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARI

Nuriddinova Nigora Ruxiddin qizi
O'zMU psixologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning kommunikativ qobiliyatlari tushunchasining psixologik mazmuni, uning shakllanish omillari ko'rib chiqiladi. Muloqotni turli xil yondashuvlar nuqtai – nazaridan to'liq tahlili esa olim V.V. Rijov tadqiqotlari orqali yoritib o'tiladi. Shaxsning kommunikativ xususiyatlari, kommunikativ potensial shaxs tuzlimasini tashkil etuvchi komponentlar, ichki tuzilmalar bilan aloqadorlikda bo'lishi bayon etiladi.

Kalit so'zlar: kommunikatsiya, muloqot, analitik yondashuv, empatiya, kommunikativ qobiliyatlari

Shaxsning kommunikativ xususiyatlari – bu insonning muloqot sohadagi uning ijtimoiy muhiti uchun ahamiyatli bo'lgan xulq – atvor xususiyatlarning barqaror tavsifidir. Muayyan shaxs boshqa insonlar bilan birgalikdagi faoliyatning ko'pqirrali tizimida ishtirok etadi va bu muloqotida mavjud bo'ladigan xilma – xil shaxsiy uslublarning jamlanishi va mustahkamlanishini belgilab beradi.

Shuningdek muloqot subyektida uning kommunikativ imkoniyatlarini belgilab beruvchi muayyan kommunikativ potensial mavjud bo'ladi.

Shaxsning kommunikativ xususiyatlari, kommunikativ potensial shaxs tuzlimasini tashkil etuvchi komponentlar, ichki tuzilmalar bilan aloqadorlikda bo'ladi va muloqot sohasida inson xulq – atvoriga hamda umumiy tarzda shaxsning barcha komponentlariga o'z belgisini qo'yadi (ta'sir o'tkazadi).

Psixologiyada shaxsning kommunikativ xususiyatlarini o'rganish uchun aynan shaxs va muloqot muammosi borasidagi tadqiqotlar boshlang'ich baza bo'lib xizmat qiladi.

Ma'lumki, shaxs muammosini tadqiq etishga Rossiya olimlari ham, xorij olimlari ham (A.F. Lazurskiy, G. Olport, R. Kettel va h.k.) jiddiy hissa qo'shishgan.

Muloqot muammosini konseptual tarzda qayta ishlash eng avvalo muloqotga insonning psixik rivojlanishi, uning ijtimoiylashuvi va individuallashishi, shaxsiyati shakllanishi uchun muhim shart sifatida qaragan B.G. Anan'ev, L.S. Vigotskiy, A.N. Leontev, V.M. Myasishev, S.L. Rubinshteyn nomlari bilan bog'liq. Muloqotni turli xil yondashuvlar nuqtai – nazaridan to'liq tahlil V.V. Rijov ishlarida amalga oshirilgan. U psixologiyada muloqotni, faoliyatni, umuman psixik hodisalari tadqiq etishining yangi tamoyili – muloqot va faoliyat birligi tamoyili paydo bo'lganligini ta'kidlaydi. Yoki juda bo'lmaganda ular murakkab o'zaro aloqadorlikda. Uning fikricha, shu sababli

muloqotning o'zi hamkorlik qilayotgan insonlarning ularning birgalikdagi faoliyatida, hamkorligida yaxlit tizim yaratishga yo'naltirilgan maxsus faoliyati hisoblanadi.

Umumiy tarzda shaxsning kommunikativ xususiyatlarini tadqiq etishga uch yondashuvni ajratib ko'rsatish mumkin: analitik, polikomponent va tizimli.

Analitik yondashuv doirasida shaxsning alohida kommunikativ xususiyatlari tadqiq etilgan. Tadqiqotchilar alohida kommunikativ xarakteristikalarni o'rganishda asosan kirishimlilik, empatiya va o'ziga ishonganlikka to'xtalishgan.

Kirishimlilik shaxsning muloqot muvaffaqiyatini belgilovchi zaruriy sifati hisoblanadi. Empatik kechinmalar muloqot, shaxsning o'zaro ta'siri muammolariga aloqadorlikda o'rganiladi. Bizning davrimizda empatiyani aniq ta'riflash masalasi bo'yicha alohida kelishuv mavjud emas. Ammo, Rossiya va xorij psixologlari empatiya shaxslarning o'zaro ta'sirlashishlaridagi zaruriy xususiyat ekanligini ko'p marotaba ta'kidlashgan. Shuningdek shaxsning kommunikativ xususiyatlari orasida o'ziga ishonganlik ham muhim o'rin egallaydi. Hozirgi kunga kelib ishonganlikni o'rganish va tasvirlashda butunlay farqli pozitsiyalar qayd etilgan ko'plab nashrlar mavjud. Ammo shu paytgacha ushbu fenomen mohiyati bo'yicha yagona tushuncha mavjud emas.

Kirishimlilik, empatiya, o'ziga ishonganlik bilan bir qatorda shaxsning kommunikativ qobiliyatlari ham keng tarzda o'rganilgan. Kommunikativ qobiliyatlarni o'rganish kommunikativ xususiyatlarni tadqiq etishda polikomponent yondashuvning muhim qadami bo'lgan.

B.G. Ananov, A.G. Kovalev, A.N. Leontev, V.N. Myasishev, B.M. Teplov, S.L. Rubinshteyn ishlari sharofati bilan qobiliyat muammosiga ilmiy yondashuv konteksti: uni albatta faoliyat bilan aloqadorlikda ko'rib chiqish aniqlashtirilgan.

Xorij va rus psixologiyadagi adabiyotlar tahlili ko'rsatadiki, "kommunikativ qobiliyatlar" tushunchasi hamma tomonidan bir xil qabul qilinmagan. Rus psixologlari ham, g'arb psixologlari ham ko'p hollarda "kommunikativ kompetentlik" atamasini qo'llashadi. Kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish va mukammallashtirish muammosiga zamonaviy yondashuv shundan iboratki, bunda ta'limga shaxsiy harakatlar asosida o'zini rivojlantirish va o'zini mukammallashtirish sifatida qaraladi. Kommunikativ kompetentlik deganda esa boshqa insonlar bilan zaruriy aloqalarni o'rnatish va mustahkamlash qobiliyati tushuniladi. Kompetentlik tarkibiga kommunikativ jarayon samarali kechishini ta'minlovchi bir qator bilim va ko'nikmalar jamlanmasi kiritiladi.

Olimlar kommunikativ kompetentlikka shaxslararo o'zaro ta'sir vaziyatining muayyan doirasida samarali kommunikativ harakatlarni tashkil etish uchun zarur bo'lgan ichki zahiralarni tizimi sifatida qarashadi.

Kommunikativ qobiliyatlar – bu shaxsning muloqotda namoyon bo'luvchi individual – psixologik xususiyatlari, shuningdek insonlar bilan muloqot

samaradorligini belgilab beruvchi ko'nikma va malakalardir. Kommunikativ qobiliyatlar tadqiqotlarini umumlashtirgan holda startegik va taktik qobiliyatlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Staregik qobiliyatlar. Bu qobiliyatlar shaxsning kommunikativ vaziyatni tushunish, unga to'g'ri mo'ljal ola bilish va shunga mos ravishda muayyan xulq – atvor strategiyasini shakllantirish imkoniyatlarini ask ettiradi.

2. Taktik qobiliyatlar. Bu qobiliyatlar shaxsning kommunikatsiyada ishtirokini ta'minlab beradi. Ularni ikki guruhga bo'lishimiz mumkin:

Birinchi guruhga muloqot jarayonida shaxsiy xususiyatlardan kommunikativ foydalanish ko'nikmasi kiradi. Bunga intellekt xususiyatlari, nutq rivojlanish xususiyatlari, xarakter, iroda, emotsional soha xususiyatlari, temperament xususiyatlari va h.k.larni kiritish mumkin.

Ikkinchi guruhga muloqot va aloqa texnikasini egallash kiradi. Biz bunga shaxs sifatlarining to'liq kompleksini kiritamiz:

- muloqotda o'z xulq – atvorini boshqarish qobiliyati;
- muloqot jarayonida boshqa insonning shaxsiy xususiyatlarini tushunish va hisobga olish, boshqa shaxsini modellashtirish ko'nikmalari bilan aloqador bo'lgan, shuningdek, guruhning ijtimoiy – psixologik xarakteristkasini bilish va tushunish qobiliyati va har bir guruhdagi o'rni va rolini tushunish qobiliyati bilan bog'liq bo'lgan perseptiv qobiliyatlar kompleksi;

- aloqa o'rnatish, uni mustahkamlash, uning darajasini o'zgartirish, unga kirish va undan chiqish, muloqotda tashabbusga egalik qilish va uni taqdim etish qobiliyati;

- psixologik munosabatlarda o'z nutqini optimal tashkil etish qobiliyati.

Shunday qilib, yuksak darajada rivojlangan, barqaror kommunikativ qobiliyatlarni kommunikativ xususiyatlar sifatida qabul qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Davletshin M.G., To'ychieva S.M. Umumiy psixologiya. T, 2002
2. G'oziyev E.G. Psixologiya. T., 1994
3. Qodirov K.B. Kasb tanlashga tayyorlikning psixologik jihatlari va kasbiy tashxis. – Nom. Diss. T. 2001.